

MIKSZÁTH KÁLMÁN ÉVFORDULÓJÁN**A SZÉGYENBE ESETT LÁNY BALLADÁJA***Mikszáth Kálmán: Bede Anna tartozása***B E N C E E R I K A****I.**

1934-es összefoglaló irodalomtörténetében Szerb Antal a Mikszáth-novelláról mint a műfaj tökéletes mintájáról beszél, amelynek legfontosabb törvényszerűsége, hogy „egy sorsfordulatot kell bemutatnia, és semmi mást”. Fontos megjegyezni, hogy itt Mikszáth korai, tehát a *Tót atyafiak* és *A jó palócok* fémjelezte novellisztikájáról van szó, míg a későbbieket Szerb a parasztnovellákhoz képest elsikkadó jelentőségűnek tekinti. E jellegzetessége, miszerint az élet egy döntő jelentőségű pillanatát nagyítja fel előttünk, a novellát az elbeszél, az élıszóban közvetített történet, a csattanóval végzıdı sztori, az anekdota formájához közelíti, mi több, a magyar rövidpróza alakulástörténetének bizonyos szakaszaiban – mint amilyen a Mikszáth-novella is – a kettı összeforr, együtt fejt ki hatást.

Tény, hogy egyes Jókai-regények (pl. az *Egy magyar nábob*) asztaltársaságok körében elhangzott történeteken alapulnak, míg a Jókai-utódként (pozitív és negatív felhanggal) is emlegetett Mikszáth műveinek alapja többször az újsághír, a hírlapi rövidtörténet. (Széles körben ismert példája ennek *A Noszty fiú esete Tóth Marival* című regény.) Ez az anekdotikus, ugyanakkor a realitásokhoz a mozgófénykép módszerével közelítı elbeszélésmód, mely a Mikszáth-novella sajátja is, az egyszerűség látszata alatt tulajdonképpen bonyolult ötvözet, a prózateremtı eljárások gazdag tárháza: egyszerre követi a képzelet játékát és ragaszkodik a tényszerűséghez, tűnik egysíkúnak és válik ugyanakkor egy többrétegű, többszálás viszony- illetve motívumrendszer tökéletes formájává,

lesz egyszerre nyitottá és rejtélyessé, földközeli és egy másik szinten mégis elvonttá.

A *Bede Anna tartozása* című novella a két említett korai kötet, az 1881-es *Tót atyafiak* és az 1882-es *A jó palócok* valamennyi szövege közül a legrövidebb, jelentésében azonban a legárnyaltabb, leggazdagabb. Felépítésében leginkább az *Az a fekete folt* című, terjedelemben a másik véglethez tartozó novellához hasonlítható. A szerkezet és a történet látszólagos egyszerűsége, világos felépítése mindkét novella esetében felületes és leegyszerűsített értelmezésekhez vezetett. Így: „egy földesúr elrabolja a tót pásztor lányát, mire az felgyújtja az akolt” (*Az a fekete folt*); „Bede Anna halott nővérét orgazdaságot csuknák börtönbe, a család becsülete végett húga jelentkezik, semmiféle irgalmat nem remélve az uraktól” (*Bede Anna tartozása*). Ezeket az esetleges értelmezéseket – méghozzá ilyen tételszerű megfogalmazásban – annak figyelembe vételével sem fogadhatjuk el, hogy nem novellaelemzés, hanem egy összefoglaló irodalomtörténet Mikszáthról szóló fejezete tartalmazza őket, és az idézettek egy megjegyzés előzi meg: „... egy tót pásztor, egy palóc béreslány látszólag oly meghatóan édes-bús tragédiája mögött az elnyomott osztályokkal történő égbekiáltó igazságtalanságok kapjanak hangot – ez mindenképpen új”. A *Bede Anna tartozására* vonatkozó megállapítás felületességét tárgyi tévedés is bizonyítja, hiszen nem Bede Anna halott nővéréről van szó a novellában, hanem Bede Erziéről; az orgazdasággal vádolt és halott lány Bede Anna, és Bede Erzi jelenik meg a bírák előtt. (Ez a tévedés egyébként nemcsak az idézett irodalomtörténetben bukkan fel, hanem egy 1952-es Mikszáth-monográfiában is.)

Ha valami tényleg egyedülállóan újszerű az említett novellákban – a vizsgálatunk tárgyául szolgáló *Bede Anna tartozásában* és a vele rokonítható *Az a fekete folt*ban mindenképp, de természetesen a két kötet többi szövegében is – az nem ilyen osztályszempontú mondanivaló (Mikszáthnak az irodalomértés bizonyos szakaszaiban épp a társadalmi visszasságokkal szembeni elnéző, megbocsátó gesztusát rótták fel), hanem az az eljárás mód, ahogy Mikszáth pontról pontra, az összefüggésteremtés sokszínűségével, a sejtetések, utalások rendszerének gazdagságával, a felszínen zajló történet alatt-mögött húzódó tartalmak jelentőségének érvényesítésével kibontja előttünk a cselekmény mozgatórugóit, s lélektanilag rendkívül árnyalttá, hitelessé, motiválttá teszi előttünk a történetet és végkifejletét, azt, hogy Olej Tamás felgyújtja a lányáért cserébe kapott akolt (számára mérhetetlen vagyont), s hogy Bede Erzi vállalja a nővére kiszabott börtönbüntetést. Ami Bede Erzsi és Olej Tamással történik, az hétköznapi törvényeken és törvénykezéssel túl van, s lázadásuk iránya sem az e világi jogrend, hanem elvontabb régiók felé irányul: Olej esetében a lelkiismeret, az önvád megsemmisítését szolgálja (hiszen, ha –

még ha egy pillanatra is – nem inogna meg benne az a természetelvű értékrend, amely szerint él és gondolkodik, megakadályozhatná Anika elrablását), Bede Erzsi tette pedig szimbolikus gesztus a közvélemény felé, amellyel az élet gyarlóságait, szenvedélyeit és indulatait, tehát Bede Anna igazságát vállalja a bírák és a világ előtt, s ebben csak kisebb szerepet játszik a család becsülete (hiszen Bede Anna bűnét „elmosta” az a tény, hogy meghalt, hogy belepusztult szégyenébe) és a törvény naiv értelmezése.

A novella fentebb leírt hangulati és lélektani sajátosságát egy kétpólusú elbeszélés- és építkezésmód teljesíti ki előttünk. Ez a kettős felépítés leginkább négy szempontból érvényesül: a műfajiság szintjén, a narrátor személyét illetően, az idő szerepe és a novellahősök hovatarozása tekintetében.

Németh G. Béla állapítja meg Mikszáth parasztnovelláiról, hogy tárgyörök a népköltészeté, de nem a népmese és a népi elbeszélés (kivéve talán a népmese és a legenda felé ívelő *A néhai bárány*, illetve a *Lapaj, a híres dudás* című novellákat – B. E. megjegyzése), hanem a líra (a dal, a ballada, a románc és a sirató) hangulatával, világával, eszköztárával hozhatók összefüggésbe. A ballada műfaja, épp átmenetisége révén a líra és az epika között, alkalmasnak bizonyult a novellával való együtthatás szempontjából. Úgyhogy Mikszáth novellái (sűrítettségük, kihagyásos jellegük, az ún. balladai homály és madártávlat-szemlélet érvényesítése révén) szinte prózában előadott balladaként hatnak. Az *Az a fekete folt* és a *Bede Anna tartozása* e szempontból is különleges, hiszen nemcsak a ballada műfajának eszköztárát fedezhetjük fel bennük, hanem az alapul, kiinduló motívumként szolgáló balladát is. Olej Tamás, a brezinai bacsa egy balladatöredékből („Ott künn a Brezinán az a fekete folt, / Fekete folt helyén valaha akol volt . . .”) lép elénk (az elbeszélés jelen idejében Olej már balladahős, a folklór világában él), s az azt megelőző novella a ballada vélt valóságalapját mondja el, miközben fokozatosan a jelenből a múltba (sőt, az abszolút múltba) helyeződik át a történetmondás ideje. A *Bede Anna tartozása* című novella pedig Bede Erzsi történetének és Bede Anna balladájának ötvözete. Bede Erzsi története arról szól, hogy az orgazdaság vádjával börtönbüntetésre ítélt Anna helyett, aki időközben belehalt bánatába, Erzsi jelenik meg a bírák előtt, vállalva nővére tettét és büntetését. Ám ott fény derül Anna esetére, amely tulajdonképpen a szégyenbe esett lány balladai története, s amelyet a balladamondás műfaji törvényszerűségeit (mindenekelőtt a szaggatottságot, a kihagyásos jelleget, az utalás, a szépítés módszerét) érvényesítve Erzsi ad elő. Még bizonyos ritmus, rím is kiszüremlik a szövegből. Ugyanakkor a primer szöveg is merít a ballada eszköztárából. A novella alapvetően komor hangulatát természeti jelenségek nyomatékositják („Ott künn a köd nekinehezdedt az idomtalan épületnek, s szinte összébb szorítá annak falait, ráült az ablakokra, és elhomályosítá a

jégvirágokat.”), a legfelső ablaktáblán elhelyezkedő, kezdetben lomhán forgó ólomkarika pedig a bajjelzés rekvizituma. „Őrült sebességgel kezd forogni”, miközben fény derül Bede Annának a törvény által megállapított vétkére és büntetésére, szinte túlvilági jelenségként, üzenetként irányítva a figyelmet a történet mögött húzódó tragédiára. De a lány, Bede Erzsi pruszlikjáról lepatantó kapocshoz, sőt, az elnök zsebkendőjének sárga színéhez is rejtett utalás párosul. A szemlátomást naiv-együgyű lány lénye hordozta és onnan kipattanó, kibuggyanó titok fizikai levezetődése, megnyilvánulása az egyik jelenség, míg a másik, a sárga szín, az irgalmatlannak és kőszívűnek bemutatott bírák, illetve az elnök megjelenésével képez kontrasztot, személyiségük, érzésviláguk melegebb színeit érzékelteti; képileg támasztja alá azt a tényt, hogy az elnök mégis képes elérzékenyülni a lánytól hallottak hatására, illetve erkölcsi tartását, nyíltszívűségét látva. A novellai expozíció tartalmazta rövid dialógus (különösen a nyomatékosító ismétlés révén) egyértelműen balladai párbeszédet idéz fel bennünk, többek között Arany műballadáit, így az *Ágnes asszonyt* és a *Tetemre hívást*.

„– Van-e még odakünn valaki? – kérdi vontatott, hideg hangon a szolgától.

– Egy leány – mondja a szolgál.

– Hadd jöjjön be az a leány.”

Ugyanakkor Bede Erzsi tette a balladai szeretetpróba tematikájához is közel áll, fellelhetők benne annak indítékai. (Az *Az a fekete foltban*, Olej történetében – a népmesei és a legendaszerű betétek mellett – a kísértetballada, illetve a gonosz apáról szóló balladatípus motívumai bukkannak fel: Olej úgy érzi, úgy véli, a természetben, a szél süvítésében halott felesége szellemhangja szól hozzá, figyelmezteti tettei helytelenségére, ugyanakkor a leánya sorsát eljászó, a leányt áruba bocsátó apa típusához, szerepéhez is közel kerül.)

A műfaji kettősség, hogy a novellába egy ballada épül, maga után vonja a narrátori megkettőződés tényét. A novella mesélője egy, a történések felett álló, azt nemcsak elbeszélő, közvetítő, de kommentáló szerepű narrátor, míg Bede Anna balladájának előadója Bede Erzsi, aki belülről éli át a történetet, belül van az elbeszélésen. Az elbeszélői pozíció kettősségét, illetve szövegen belüli váltakozását térbelileg mérhető jelenségek is érzékeltetik. Így a novella mesélője kezdetben szinte madártávlatból közelít az eseményekhez, amikor a bíróság épületét kívülről, fentről láttatja, majd belép ugyan a terembe, de amit közvetít számunkra, az többnyire látványelem. Az esküdtek távolról szemlélt, komor-szürke csoportja, a belépő leány külső jellemzői (amelyek természetesen belső jellemvonásait tükrözik, hívják életre; anélkül is felismerjük benne a végsőkéig jámbor természetet, hogy megszólalna, bármit is mondana), az elnök portréja stb. Viszont a Bede Erzsi szájából elhangzottak lelki tények, egy szerencsétlen leány történetének lélektani mozgatórugóit fedik fel: szen-

vedélyes, ugyanakkor téves szerelmét, az indulat, a szerelemérzés elhomályosította ítélőképességét, csalódásának és áldozattá válásának folyamatát. Ezen a ponton válik jelentőssé a nevek hangszimbolikája, hiszen Bede Annának (vagy Bede Erzsinek) már a neve is hordozza magában az ártatlanság sugallatát, szemben Kártony Gábor (a csábító) beszédes nevével. De más példát is említhetünk Mikszáth novellisztikájából. Tímár Zsófi neve a jámborságé, Vér Kláráé a csalfaságé. Ugyanilyen az ellentét Gélyi János, illetve Csipke Sándor neve között. Vagy ott vannak a párhuzamként emlegetett Arany-balladák. A hűtlenséget, az álnokságot, a kacérságot vagy a szeszélyt olyan nevek képviselik, mint: Sinkó Tera, Szőke Panni, Kund Abigél, Ágnes asszony. A kúséget, ártatlanságot és nyíltságot Zách Klára, Dalos Eszti. De az elődként említett Jókainál is megfigyelhető ez a jelenség, hiszen gonosz jellemű hősei Athalie, Alfonsine vagy ehhez hasonló névvel rendelkeznek, míg feddhetetlen erkölcsű nőalakjai egyszerű, dallamos névre hallgatnak, Edithek, Tímeák, Noémik. (A férfinevek esetében is megfigyelhető ez az ellentét: Tímár Mihály–Krisztyán Tódor.)

Az *Az a fekete folt* című novella bonyolult időrendje nem függetleníthető az elbeszélői megnyilatkozásoktól, amelyekről olykor nem tudjuk eldönteni, hogy narrátori közlésekről van-e szó, vagy Olej Tamás belső beszédjéről, monológjáról. Ennek megfelelően az elbeszélői pozíció is változik, a „külső”-ből a „belső”-be helyeződik át. Az elbeszélés ideje a jelenből a múltba lendül át fokozatosan; az eseményeket felidéző abszolút jelen időt a ballada homályos múlt ideje váltja fel. Valamennyivel egyszerűbb, de hasonló folyamatok játszódhatnak le a *Bede Anna tartozásában* is. Az elbeszélés jelenjében (a kívülálló narrátor képviselte időben) felmerül a múlt képe, azaz a Bede Erzsit váró külső körülmények múlt időben történő leírása. A lány megjelenésével jelenre vált az elbeszélés módja. Bede Anna balladai története azonban hangsúlyozottan befejezett múlt, lezárt, folklórba vesző, emlékezetbe merülő történet: a titok homályát, szaggatottságát, megfejthetlenségét hordozza magában.

A szereplők hovatarozása alapján is két világról beszélhetünk. Ez a kettőség nem egyértelműen aszerint alakul ki, hogy a szereplők az ítélelhozás melyik oldalán állnak, hogy meghozói, illetve elszenvetdői-e az ítéletnek, hanem inkább aszerint, hogy miféle törvény képviselői, hirdetői: az e világi, földi igazságoké vagy pedig magasabbrendű, égi törvényeké. E kétféle értékrend létét ismeri fel végül is az elnök és fogalmazza meg, amikor a lányt egy felsőbbnek vélt igazságszolgáltatás nevében elbocsátja. Bede Erzsinek az értékrendnek a nevében-szemléletében cselekszik, de nem tudatosan, hanem megérzéseire hagyatkozva. Ezért kénytelen az elnök kisebb cselhez folyamodni (azt mondja, téves írást kézbesítettek) és a népi vallásosság meggyőződéseire hivatkozni (egy égi ítélőszék előtt mindenki felel tetteiért), hogy a lányt igazában megnyugtassa.

II.

A novella, a korábbiakban leírt és vizsgált jelenségek (tehát a műfaji változás, az elbeszélő szerepe, az időbeliség mibenléte és a szereplők világa) alapján öt egységre tagolható. Ezek az eredeti szövegből kiemelt mondatok, mondattöredékek segítségével nevezhetők meg: 1. *Mind együtt ültek a bírák.* 2. *a lány belépett* 3. *Egy végzés.* 4. *a lány . . . mintha szavakat keresne* 5. *A bírák egymásra néztek mosolyogva.*

1. (A novella bevezető egysége: a helyszín [a bírósági tanácssterem] és az alaphangulat [nehéz, fojtott levegő, ködmön- és pálinkaszag, vészterhes légkör] múlt időben történő leírása.) Az esküdtszék fáradtan, rutinszerűen és érzéketlenül végzi a munkáját. A megtárgyalt bűnügyek személyzetének gépies elvonulása jelentette egyhangú ritmust, a szavak pattogásán, súlyán („Hadd jöjjön be az a lány.”) is érzékelhető megdöbbenést, a komor hangulat fokozódását kiváltva töri meg a lány megjelenése. Belépte szinte „tetemre hívás”-jellegűt kap. Az esküdtszék reakciójába nyilvánvaló – persze kimondatlan – előítélet vegyül: a bűnös nő elvetemültségének, romlottságának a testiséggel összefüggő képzete.

A vizsgált történetegységnek még két érdekes momentumára figyelhetünk fel. Az egyik a természeti elemek (köd, szél) hangsúlyozott jelenléte, ami a későbbiek folyamán jelentőséget, beavatkozó szerepet nyer. A másik momentum pedig egy narrátori beszólás: „Minek is ide a virágok?” (jégvirágok az ablaktáblán). Több szempontból is nyomatékosító jellege van: a teremben zajló eseményeknek az élet derűsebb oldalától való távolságát, elhatárolódását jelzi, másrészt előlegezi a lány megjelenése kiváltotta kontrasztot.

2. (A bírák elé lépő lány külső-belső jellemzését szolgáló szövegegység.) A lány külalakját részletező leírás mutatja be. Belső, tehát jellemtulajdonságaira megjelenéséből, szavaiból (pontosabban: elejtett félszavakból) következtek. A szöveg – a lány lényével összefüggésbe hozható – hangulatváltást jelez pontról pontra. A természeti jelenségek itt is kifejező funkciót kapnak. A lány beléptével – mintha az ő lényéből következne – „üde légáramlat” érinti meg a jelenlevőket és a vastag ködön át egy napsugár férközik az ablakhoz. Az elnök hangja már nem olyan vészesen csengő; az „az a leány” megnevezést a „gyermek” megszólítás váltja fel, minden közönyössége ellenére (a „gyermek” kifejezés alkalmazása révén) némi csodálkozást rejt magában. „Az ilyen merev, szigorú hivatalnoknak nincs érzéke semmi iránt” – veti közbe, mintegy a történetmondáson kívül, zárójeles formában az elbeszélő: az elnök nem akarja vagy nem veszi észre a lány szépségét, jelenségmivoltát, akinek hangja lágy, szomorú zene, feloldja a bírák arcának feszességét. A következő jelenet – a

lány a kebléből keresi elő az írást, mire leszakad a pruszlik felső csatja – tiszta erotika. „Ó, a csúf kapocs!” – veti közbe az elbeszélő, és szinte látjuk mögötte a kajánul vigyorgó arcot. (Mikszáth kandikáló-leselkedő arca más novellákban – pl. *A bágyi csodá*ban Vér Klára ruhát tereget – is felbukkan.) Az elnök nem mer, nem akar odanézni.

3. A végzés tartalmának (Bede Anna félelmi börtönbüntetése) ismertetésével visszasüpped korábbi komorságába az elbeszélés hangulata. Még nem tudjuk, hogy Bede Erzsiről van szó. Alakja itt is egybeforr a virág képzetével: a fehér liliom tisztaságával rokonítható leány(arc) – a végzés tartalmának elhangzását követően – bíborrá (úgy is értelmezhetjük: vörös rózsává) változik. A fehér és a vörös mellett kontrasztiként jelenik meg a fekete szín: a lány gyászkendőjén és haja színében. Az előbbi (kétszer történik rá utalás a szövegben) sejtet, egy eladdig kimondatlan történetre hívja fel a figyelmet (ez, mint később kiderül, Bede Anna balladája), a másik (a kibomló hajfonat feketesége) gyönyörködtet.

Ugyanezen szövegegységben háromszor ismétlődik el a vészterhes mondat: „A törvény az törvény.” Jelentése mindhárom esetben más. Először a lány közvetítói édesanyja szavait, s itt a világi törvény, a hatalom tisztelete rejlik benne. Másodszer az elnök mondja ki, s hozzá megdöbbenése, értetlensége párosul, hiszen az elkövetett bűn, az ítélet, illetve a lány alakja közötti összefüggés képtelensége nyilvánvaló. Mérges, komorsága tulajdonképpen tehetetlenségéből fakad. Mintha megérezné: a törvény kimondta normák és az élet lehetőségei nem mindig fedik egymást. Harmadszor a „törvény az törvény”-féle mondat elszakad a realitásoktól és a szellel, szellemhangon visszhangzik a teremben. Fontos: az elnök nem az írás, hanem e magasabbrendű jelenség előtt hajol meg, és kész teljesíteni a lányra kirótt büntetést. A következő jelentésegységben ez a szellemhang már új jelentéssel, tartalommal bővül: a halott Bede Anna szavával azonosítjuk.

4. (A novella cselekménybeli és jelentésbeli kulminációja.) A lány, mintegy a törvény előtti utolsó érvként elmondja testvérnéje, Bede Anna történetét. A „de hát akkor minek jössz ide, te bolond”-féle megjegyzés valóságos megkönnyebbülést jelez a bírák esetében. A „te bolond” kifejezésnek nincs sértő éle, a jámbor, az együgyű értelmében használatos. Érdekes, miként minősíti – hiszi – mondandóját és tettét Bede Erzsik semmis jelentőségűnek, holott szaggatottsággal, töredékesen elmondott meséjébe családi tragédia, szenvedélyes szerelmi történet, a szerelemből elkövetett bűn históriája, a szégyenbe esett lány megrázó sorsa és végzete, valamint saját áldozatvállalásának erkölcsi nagysága vegyül. Mit is tudunk meg Bede Annáról? Azt, hogy nagyon szerette Kártony Gábort, aki feltehetően törvényen kívüli személy (betyár?), s aki miatt maga is bűnbe keveredett. Kártony Gábor sorsát homály fedi, nem tudjuk meg

mi történt vele. Ugyanakkor élesen kirajzolódik előttünk jellemének negatív oldala, az, hogy Annát bűnbe csábította és – feltehetően – cserbenhagyta. Erzsi szájából ugyanis elhangzik egy részleteiben ki nem fejtett megjegyzés: „Ó, mennyire várta! Beh jó, hogy nem bírta kivárni. Nem ezt várta . . .” Feltehetjük a kérdést, miben reménykedett Anna? Hogy Kártony Gábor visszatér és kiderül ártatlansága, hogy a szerető felmenti őt bűnösségének látszata alól, hogy tisztára mossa becsületét? Anna történetébe egy alig kivehető sejtetés mélyül: hogy itt nemcsak az orgazdaság tettéről van szó, hanem a szégyenbe esett lány szomorú históriájáról is. Életének vége, halála tipikusan balladai: a szégyenbe esett lány belehal bánatába, elemésztli a szégyen (az öngyilkosság szépített megnevezése?). A balladai történet befejezőmódja igazodik a műfaji szabályszerűségekhez, azzal, hogy a balladazáró átokformulát vagy tanulságyszerű tételt itt a hasonló szerepű fogadalomtétel helyettesíti: az anya és Erzsi megfogadja, hogy mindent jóvá tesznek, „legyen meg teljes nyugalma haló porában”.

5. (A novella befejezése, a cselekmény megoldását tartalmazó egység.) A primer jelentéstartalom szerint az elnök átérezve a lány fogadalmának és szándékának jelentőségét, felszabadító hazugsághoz folyamodik („Hibás írást küldtünk hozzátok” . . .), ezzel a törvény, a vármegye büntetése alól ment fel. Végül kimondja a novellai történet megoldását is jelentő és Anna magasabbrendű igazságát tartalmazó ítéletét. „Odafönt másképp tudódott ki az igazság. Eredj haza, lányom, tisztelem édesanyádat, mondd meg neki, hogy Anna nénéd ártatlan volt.” Ezek a szavak persze azt is jelenthetik, hogy a királyi táblán ítéltetett Anna ártatlannak. Ezt azonban az elnök érzelmi ellágyulása, és Bede Erzsi átszellemült válasza árnyalja: „Gondoltuk mi azt!” Mit? Hogy a királyi tábla ártatlannak fogja találni Annát? Amikor a béreslány még a vármegyétől sem remél irgalmat! Nem. Bede Erzsi itt az élet törvénnyel nem mérhető indulataira, szenvedélyeire, jelenségeire utal.

A szégyenbe esett lány balladája a másvilágon, az égi igazságszolgáltatás szintjén adja meg szereplőinek a feloldozást. Ugyanakkor a primer műfaj, a novella is tartalmaz ilyen elvont értelmű megoldást: Bede Erzsi kiállja a szeretetpróbát. Vállalva nővére tettét és igazságát a világ előtt, a megbocsátó, feltétlen szeretet mellett tesz tanúbizonyságot. Sokkal többet tesz tehát annál, mint hogy a család becsülete miatt halott nővére helyett megjelenik a bírák előtt.

A *Bede Anna tartozása* című Mikszáth-novella – miként az a fentiekből kiderülhet – kis terjedelme ellenére is nagy szellemi távlatokat nyit meg előttünk, az életmű egyik legmívesebb, legremekebb darabja.

IRODALOM

- Alexa Károly: Anekdota, magyar anekdota. In: *Tanulmányok a XIX. század második feléről*. ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 1983, 5–85. l.
- Barta János: Mikszáth-problémák I. In: *Irodalomtörténeti Közlemények*. 1961. 2., 140–161. l.
- Csűrös Miklós: Mikszáth korszerűsége és A fekete város. In: *Tanulmányok a XIX. század második feléről*. ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 1983, 86–113. l.
- Harsányi Zoltán: Mikszáth Kálmán (A modern magyar széppróza kialakulása). In: *Népiesség és realizmus a XIX. századi magyar irodalomban. Holnap*, Budapest, 1993, 380–384. l. vagy In: H. Z.: *Stíluselmzések*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1987
- Király István: *Mikszáth Kálmán*. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1952
- Nagy Miklós: Don Quijote, Rip van Winkle és Mikszáth Kálmán hősei. In: *Forrás*, 1997. 3. 71–81. l.
- Németh G. Béla: Az eszmélkedő, kései Mikszáth. In: *Hosszmetszetek és keresztmetszetek*. 1987 vagy: *Mű és személyiség*. 1971
- Németh G. Béla: *Türelmetlen és késlekedő félszázad*. Szépirodalmi, Budapest, 1971, 204–215. l.
- Nemeskürthy István: *Diák, trj magyar éneket*. 2. Gondolat, Budapest, 1983
- Sőtér István: Mikszáth Kálmán helye a magyar realizmusban. *Válasz*, 1949, 336–343. l.
- Sőtér István: Mikszáth Kálmán időszemlélete. In: *Tisztuló tükrök*. Gondolat, Budapest, 1966, 23–31. l.
- Schöpflin Aladár: Mikszáth Kálmán. In: *Válogatott tanulmányok*. Szépirodalmi, Budapest, 1967, 218–242. l.
- Szalay Károly: *Szatúra és humor*. Magvető, Budapest, 1963
- Szerb Antal: *Magyar irodalomtörténet*. Magvető, Budapest, 1982